

MOMENTE ALE INSURECȚIEI OGLINDITE ÎN DOCUMENTE GERMANE ALE VREMII

DUMITRU TUȚU

Declanșarea insurecției naționale antifasciste, pregătită și condusă de Partidul Comunist Român împreună cu celelalte forțe patriotice antihitleriste, a constituit o adevărată surpriză pentru guvernul nazist al Germaniei, pentru organele politice, diplomatice, militare și de spionaj hitleriste din România. Realizarea surprizei a fost una din preocupările de seamă ale comuniștilor în perioada pregătirii insurecției, deoarece numeroase documente române și străine arată că rețeaua de spionaj german din România era bine pusă la punct, împlântată adânc în instituțiile și întreprinderile românești.

Pe măsură ce criza regimului fascist se adâncea, iar starea de spirit anti-hitleristă era în plină creștere, guvernul nazist german își întărea aparatul său de spionaj din țara noastră. Numai în cursul lunii noiembrie 1943 au sosit în țară 165 de agenți ai Gestapoului care s-au adăugat celor existenți. În martie 1944, când trupele hitleriste au suferit noi înfrângeri, pierzând întinse teritorii vremelnice ocupate în Uniunea Sovietică, în România au sosit noi spioni hitleriști. Marea majoritate a agenților nazisti, pentru a trece neobservați, purtau uniforme militare și îndeplineau funcții de curieri, pompieri și alte servicii care le dădeau posibilitatea să culeagă informații. Pe Valea Grăhovei erau unitați de pompieri care, în realitate, erau secții de poliție¹. De altfel, la 18 martie 1944, însăși Siguranța de stat antonesciană, prin organele sale superioare că „serviciile germane de informații și-au intensificat rețeaua informativă în toate direcțiile, iar elementele legionare încadrate în aceste servicii au primit instrucțiuni de a se informa de situația internă, de activitatea membrilor guvernului și a persoanelor cunoscute ca ostile Germaniei”².

Din calculul serviciilor de informare nu trebuie excluse cele antonesciene.

În ciuda acestui aparat de spionaj, comuniștii și alți patrioți, punându-și viața în pericol, au reușit să pregătească în cel mai strict secret acțiunile de amploare insurecției din august 1944 și să asigure victoria maselor populare, eliberând țara de sub dominația fascistă.

Arestarea antoneștilor în după-amiaza zilei de 23 August 1944, moment care a însemnat începutul insurecției în România, a surprins întreg păienjenșul de spionaj nazist. Unul dintre agenții informatori hitleriști, inginerul

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social politice de pe lângă CC al PCR (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), fond 6, dosar nr. 770, fila 20.

² Ibidem.

Kurz, fost membru al Legației germane din București, arăta într-un raport datat 11 ianuarie 1945 că: „miercuri, 23 august 1944, ora 18,00 am auzit în oraș că mareșalul ar fi arestat în palatul regal /.../ Am anunțat o stație de radio germană, care a promis că transmite știrea Comandamentului suprem al Wehrmachtului (OKW)³. La orele 20,30 comandamentul Grupului de armate german „Ucraina de Sud“ a primit o informare prin cablu telefonic de la D.H.M. (Misiunea militară germană din București) „că ceva nu este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de miniștri“⁴. Generalul Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud“, confirmă și el mai târziu în lucrarea „Verratene Schlachten“ că „Prima știre încă neclară a fost primită la Grupul de armată prin telefon pe la orele 20,30 din partea statului major al Misiunii militare germane din București“⁵. Pentru a cere relații precise, comandamentul grupului de armate a luat legătura cu șeful Misiunii militare germane a aerului în România, generalul Gerstenberg, la ora 20,50, dar nici acesta n-ă știut decât că „Amîndoi (antoneștii — n.a.) au mers astăzi după amiază la rege fără să se fi întors pînă acum. Speră că după o jumătate de oră va fi în măsură să dea vești mai amănunțite“⁶. Presupunem că Gerstenberg aștepta să fie pus la curent de Killinger, cu evenimentele petrecute. Este totuși demn de relevat că secretul acțiunii a fost atît de bine păstrat încît nici după aproape patru ore organele militare și politice germane nu cunoșteau situația.

În același timp, forțele insurecționale acționau. Se constituise guvernul general Sănătescu, în care cei patru reprezentanți ai partidelor politice din cadrul Blocului Național Democrat erau numiți miniștri fără portofoliu — Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul partidului comunist fiind și ad-interim la Ministerul Justiției. Obiectivele germane erau blocate. Forțele militare române din București intrau în dispozitiv de luptă. Căpeteniile antonesciene erau arestate și înlocuite cu oameni care fuseseră stabiliți dinainte.

La ora 22,15, șeful Statului major al Flotei 4 aeriene germane, cu sediul la Rîmnicu Sărat, a comunicat telefonic Statului major al Grupului de armate „Ucraina de Sud“ că „mareșalul Antonescu a fost azi la rege și și-a dat demisia“⁷. Atașatul militar german, generalul Spalke telefona și el la ora 22,30 că „regele României a chemat azi după amiază la el pe mareșal și pe Mihai Antonescu și i-a reținut. Apoi ministrul nostru plenipotențiar a obținut audiență la rege“⁸. După unele surse, se pare că Manfred von Killinger a cerut audiență la palat în momentul cînd la radio se difuza proclamația.

Hitler a luat cunoștință de evenimentele din România la orele 22,15 prin același act. Aceasta reiese din jurnalul de operații al Comandamentului suprem al Wehrmachtului în care este consemnat că „Statul major al Inaltului Comandament al Wehrmachtului a informat despre ieșirea din alianță a Româ-

³ Politisches Archiv, Ausw. Amt, fond Ritter, dos. W, 20, f. 80.

⁴ Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg, Tagebuch des Heeres, Gruppe Süd-Ukraina R.H. 19, v/36, 75 — 126/320.

⁵ Hans Friessner, *Verratene Schlachten*, Holstein-Verlag, Hamburg, 1956, p. 20.

⁶ Bundesarchiv-Militärarchiv, op. cit., loc. cit.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Arh. I.S.I.S.P., dos. nr. 1107, f. 5.

nei, îndată după difuzarea proclamației regelui român, în seara de 23 august, Comandamentul sud-est (ora 23,30), pe șeful misiunii militare din Bulgaria (ora 23,55) și pe generalul german din Ungaria (23,57)⁹.

Killinger a informat la orele 22,25 Statul major al Grupului de armate „Ucraina de Sud” că „în cursul după-amiezii a primit știrea că mareșalul Antonescu a fost arestat. Ca urmare, s-a dus la rege. Acesta i-a declarat că mareșalul și-a dat demisia și că el a constituit un nou guvern”¹⁰. În același timp, Killinger a mai transmis că „serviciile germane din București sînt înconjurate de trupe românești”.

Șeful statului major a comunicat generalului Hansen, șeful Misiunii militare germane, care pînă atunci avea și calitatea de comandant al tuturor unităților și formațiunilor germane din România, că „Comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud” preia comanda asupra tuturor elementelor forțelor armate și serviciilor germane din România”¹¹.

În jurnalul de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului se arată că „evoluția lucrurilor din România s-a produs cu totul surprinzător”.

La ora 23,25, generalul colonel Hans Friessner i-a raportat lui Hitler schimbările intervenite în România și măsurile pe care le inițiasse. Hitler a aprobat raportul lui Friessner, promițîndu-i, totodată, că îi va da ordine de urmare. Și la orele 00,00 un ofițer al OKW a transmis telefonic ordinul lui Hitler „de a înăbuși putchul, de a aresta pe rege și camarila regală și de a constitui un nou guvern sub un general germanofil, în cazul cînd mareșalul Antonescu nu ar mai fi disponibil”¹². Cu aducerea la îndeplinire a acestui ordin era însărcinat generalul locotenent Gerstenberg, șeful Misiunii militare germane a aerului în România.

La ora 1,03, în ziua de 24 august, se raporta comandamentului german că Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar german, generalul Erich Hansen, șeful Misiunii militare germane de uscat și generalul Gerstenberg se aflau în clădirea ambasadei germane, care era blocată de subunități românești. Așa că în situația aceasta Gerstenberg nu putea să organizeze atacul asupra Bucureștiului. De aceea, la ora 1,55, printr-o comunicare teleimprimată, comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud” făcea cunoscut Flotilei 4 aviație germană că „în cazul cînd generalul de aviație Gerstenberg nu-și mai redobîndește libertatea, acțiunea va fi dirijată în locul său de către SS Brigadeführer Hoffmeyer”¹³.

Concomitent, OKW a ordonat în seara zilei de 23 august, ora 23,30, comandamentului sud-est să concentreze toate forțele disponibile din zona grupului de armate în spațiul Skoplie Niș. Comandamentului trupelor germane din Ungaria să pregătească pentru marș Divizia 8 cavalerie SS. În ziua de

⁹ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, vol. IV/1, Verlag Bernard und Graefe, Frankfurt am Main, 1961, p. 806.

¹⁰ Politisches Archiv des Ausw. Amts., dos. nr. 15, f. 20. Telegrama din 30 august 1944 adresată lui Ritter.

¹¹ Bundesarchiv — Militärarchiv, Freiburg, *op. cit.*, loc. cit.

¹² Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, vol. IV/1, p. 107.

¹³ *Ibidem*.

24 august, ora 1,50, s-a ordonat pentru armata germană din Bulgaria starea de alarmă¹⁴.

Din jurnalul de operații al Grupului de armate „Ucraina de Sud” rezultă că în jurul orei 3 dimineța Hansen a luat contact cu noul ministru de război, generalul Racoviță. Șeful statului major al Misiunii militare germane raporta la ora 3,05 comandamentului Grupului de armate „Ucraina de Sud”, că : „generalul de cavalerie Hansen este la ora actuală la noul ministru de război român”. Iar la ora 4,05 generalul Hansen a vorbit telefonic cu generalul Hans Friessner căruia i-a raportat că „a fost la noul guvern român /.../ Noul guvern român trebuie să fie luat în serios. Nu trebuie să se creeze iluzia că este vorba doar de o mică clică de trădători. El are în spate întregul popor român și, în special, întreg corpul de generali”... și roagă „să se intervină la Berlin dacă ordinul dat mai rămîne în vigoare”¹⁵.

În lucrarea citată, Hans Friessner recunoaște că „În dimineța zilei de 24 august m-a chemat la telefon generalul Hansen și a raportat că el, ambasadorul von Killinger, ambasadorul Clodius și generalul Gerstenberg, sînt cu toți de părere că forțele proprii nu sînt suficiente pentru ocuparea Bucureștiului și înlăturarea noului guvern și că acțiunea se va termina cu eșec. În consecință, toate măsurile care au fost luate, de către grupul de armate să fie contramandate. Eu am cerut de la comandamentul suprem al armatei decizia Führerului. Cu toate acestea, primul ordin a fost menținut”¹⁶. Într-adevăr, comandamentul Grupului de armate german „Ucraina de Sud” a ordonat, la ora 4,35 statului major al Flotei a 4-a aeriene germane ca să încunoștințe pe SS Brigadeführer Hoffmeyer „să suspende deocamdată toate măsurile”.

Pe de altă parte, la ora 4,45 comandamentul Grupului de armate german „Ucraina de Sud” a intervenit la Berlin pentru anularea ordinului dat cu cîteva ore mai devreme. Dar, la ora 5, OKW a revenit comunicînd că ordinul dat rămîne în vigoare. Statul major al Flotei de aviație raporta la ora 4,55 Grupului de armate german din Moldova că generalul Gerstenberg, „se găsește în tabăra din pădure de lîngă București”¹⁷. Din acel moment comandantul grupării organizate de Hoffmeyer a devenit generalul Gerstenberg.

Guvernul român a luat o serie de măsuri, care au culminat cu declanșarea atacului din dimineța zilei de 24 august. În legătură cu aceasta documentele germane recunosc : „în București stare de alarmă, orașul este împresurat de trupe române. Toate intrările în localitate sînt ocupate”¹⁸. De reținut că obiectivele militare germane fuseseră blocate încă din noaptea de 23 spre 24 august. În aceeași noapte s-au produs ciocniri armate între diverse subunități române și germane în București și alte localități. Astfel, la ora 23,30 în ziua de 23 august, Regimentul 3 grăniceri și batalionul II din Regimentul 6 grăniceri au declanșat atacul asupra unităților din Divizia 3 munte

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Bundesarchiv — Militärarchiv Freiburg, Tagebuch des Heeres, Gruppe Süd Ukraina, loc. cit.

¹⁶ Hans Friessner, *op. cit.*, p. 25.

¹⁷ Bundesarchiv — Militärarchiv Freiburg, loc. cit.

¹⁸ Arh. I.S.I.S.P., fond 9, dos. nr. 1107, f. 5.

germană aflate în partea de nord a Moldovei. În noaptea de 24 august, generalul Sănătescu, președintele Consiliului de miniștri, a ordonat trupelor române să treacă la asaltarea obiectivelor germane din întreg orașul București. În zorii zilei, unitățile române se aflau în lupte. Așadar, manevrele Comandamentului hitlerist de a înăbuși insurecția s-au izbit de lupta dâră și hotărâtă a poporului român.

Din documentele germane menționate rezultă că unități germane care se aflau dizlocate în zona pădurilor Băneasa și Tunari și care aveau un efectiv de circa 6 000 de oameni, au atacat Bucureștiul la ora 7,30 (după surse românești 6,30), în ziua de 24 august 1944. După afirmațiile lui Gerstenberg, atacul „s-a izbit încă de la pornire de rezistență”, iar potrivit unei informații a unui ofițer din Statul major al Flotei 4 aviație germană „atacul s-a împotmolit la câteva minute de la declanșare”. La ora 11,30, deci după patru ore de încercări, Gerstenberg a raportat organelor sale superioare că „rezistența este foarte dâră și că nu este chip să se pătrundă în oraș”.

În jurnalul de operații al Comandamentului suprem al Wehrmachtului se nota că generalul Gerstenberg „a cerut telefonic la ora 11,30, cu mare urgență, 1 batalion transportat pe calea aerului, cu care intenționa să întoarcă mersul lucrurilor. El ajunsese la marginea de nord a Bucureștiului și se împotmolise acolo /.../” (p. 806). Ca urmare, statul major al OKW a ordonat la 24 august „trimiterea pe calea aerului a unor unități de la Comandamentul german sud-est”, ordin executat în parte, la 25 august 1944. Măsura cuprindea batalionul de parașutiști al Diviziei „Brandenburg”, 1 batalion din Regimentul 4 „Brandenburg” și 1 batalion de instrucție al școlii din Niș. Tot pe calea aerului au fost transportate de la Grupul de armate „Ucraina de Sud” trei companii. Comanda forțelor germane din fața Bucureștiului a fost preluată, în ziua de 26 august 1944, de generalul Stahel adus cu avionul de la Varșovia.

Apărarea Bucureștiului era asigurată de unități militare române sprijinite activ de formațiuni patriotice și de populație.

Hitleriștii au bombardat în mod sălbatic capitala țării. Pînă în ziua de 25 august, gruparea Gerstenberg nu realizase nici un progres. În acea zi, la orele 2,30 el raporta prin radio Înaltului Comandament german : „Situația din București foarte serioasă. Ne aflăm cu forțe insuficiente la marginea de nord a Bucureștiului, pe aeroportul Băneasa (3 km sud-est de Mogoșoaia) și pînă la marginea de nord a aeroportului Otopeni”¹⁹.

Mai departe, în jurnalul de operații al OKW se arată : „conform rapoartelor generalului-locotenent Gerstenberg din 25.08, situația era serioasă. Românii au adus infanterie și blindate. Regiunea petrolieră era deja împresurată iar, după ce, la 26 august, românii aveau în stăpînire Ploieștiul, situația trebuia privită ca neagră”. În ziua de 26 august, OKW a declarat întreaga Românie zonă de operații a armatei de uscat.

În dimineața zilei de 26 august erau lichidate toate rezistențele hitleriste din București. În ceea ce privește împrejurimile orașului, cu toate că trupele germane de la nord de București aveau din această zi la comandă pe gene-

¹⁹ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, vol. IV/1, p. 808.

ralul Stahel, „specializat” în reprimarea insurecției din Varșovia, ele erau în situația de a se retrage. La 27 august 1944, ora 17,15, generalul Stahel comunica prin radio că „din cauza marilor pierderi (nu mai avea decât 1 900 oameni) și a puternicelor forțe blindate românești s-ar putea impune încă din noaptea aceasta (27/28 august) renunțarea la lupta pentru București”²⁰.

Grupul de armate „Ucraina de Sud” a ordonat la ora 23,15 retragerea acestui grup la Ploiești, subliniind „că spațiul Ploiești trebuie păstrat neconștient”. La 28 august 1944, Stahel, constrâns de unitățile Armatei 4 române, a capitulat la Gherghița (25 km sud-est de Ploiești). Zdrobirea acestei grupări hitleriste a asigurat victoria deplină și definitivă a insurecției în București.

Concomitent cu acțiunile din capitală, forțele insurecționale s-au ridicat la luptă și în celelalte regiuni ale țării, eliberând, între 23—31 august 1944, întreaga parte centrală, de sud-est și sud-vest a țării. Ele au provocat inamicului pierderi grele în material și oameni. Au fost capturate 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, mari cantități de muniții, armament, mijloace de transport etc. Peste 56 000 de prizonieri hitleriști, între care 14 generali și 1 421 de ofițeri au fost capturați de forțele insurecționale române, iar 5 000 și-au găsit moartea în lupte.

La acțiunile insurecționale au participat 460 000 de soldați, subofițeri, ofițeri și generali români, dintre care 8 500 și-au vărsat sângele pentru eliberarea patriei (morți și răniți).

Insurecția din august 1944 a constituit o puternică expresie a hotărârii poporului român de a-și determina singur soarta, unul din acele momente în dezvoltarea unei țări când se manifestă deosebit de pregnant rolul maselor populare de făuritoare ale istoriei. Victoria ei, ca și desfășurarea cu succes a luptelor de masă din anii următori constituie o puternică mărturie a justetei liniei politice a Partidului Comunist Român, a strategiei și tacticii sale revoluționare, o strălucită dovadă a capacității organizatorice și forței sale de mobilizare a maselor.

„23 August 1944 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — va rămâne veșnic în conștiința poporului român, amintirea sa transmițându-se din generații în generații ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluționar al comuniștilor, al tuturor militanților progresiști din țara noastră”²¹.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, Edit. politică, 1970, p. 364.